

Aleksandra Janowska*

MOTYW WŁADZY W DRAMACIE *BUM* MARIUSA VON MAYENBURGA

THE THEME OF POWER IN THE PERFORMANCE *BUM* BASED ON THE DRAMA OF MARIUS VON MAYENBURG

(Summary)

Power is the main theme of the play *Bang*, which Polish premiered in 2019 and took place at the New Theater of Kazimierz Dejmek in Łódź. The play was directed based on the drama of the same title, written by the contemporary German author and playwright Marius von Mayenburg. The aim of the article is to analyze and describe the means by which the viewer has the opportunity to understand why the theme of power is highlighted against the background of others presented in the play and to answer the question of what is the reason for the main character Ralf Bang's desire to exercise power even before his own birth.

Keywords: Marius von Mayenburg, power, performance, drama

1. Wprowadzenie

Motyw władzy jest zauważalny przede wszystkim w środkach masowego przekazu, takich jak internet, telewizja, radio czy prasa. Nie bez powodu jest on z powodzeniem wykorzystywany również w teatrze i kinie. Przykład, na którym skupię się w niniejszym artykule, dotyczy dramatu *Bum*, którego premiera na deskach polskiego teatru przypadła na rok 2019 i miała miejsce w Teatrze Nowym im. Kazimierza Dejmka w Łodzi. W Niemczech został on po raz pierwszy wystawiony 3.06.2017 roku w Berlinie, na deskach Schaubühne am Lehniner Platz. Sztukę wyreżyserowano na podstawie dramatu o tym samym tytule, którego twórcą jest

* Mgr Aleksandra Janowska, Universität Łódź, Institut für Germanische Philologie/Uniwersytet Łódzki, Instytut Filologii Germańskiej, Pomorska 171/173, 90-236 Łódź; e-mail: aleksandra.janowska@filologia.uni.lodz.pl, <https://orcid.org/0009-0000-3082-2468>

współczesny niemiecki autor i dramaturg Marius von Mayenburg. Należy on bowiem do jednych z najczęściej wystawianych na scenach polskich dramatopisarzy niemieckich. Pierwszym tekstem jego autorstwa, który został wystawiony w Polsce, był *Ogień w głowie*. Jego premiera przypada na rok 1999 (Szymańska 2011, 105). Celem artykułu jest analiza środków, dzięki którym czytelnik ma możliwość zrozumienia, dlaczego to właśnie motyw władzy zostaje wyeksponowany na tle innych, prezentowanych w utworze motywów oraz odpowiedź na pytanie, co jest powodem pragnienia sprawowania władzy przez głównego bohatera – Ralfa Buma jeszcze przed własnymi narodzinami.

Obecnie rozważania na temat władzy nie dotyczą wyłącznie sfery politycznej, jednak w jej przypadku jest to szczególnie zauważalne. Motyw władzy był z powodzeniem wykorzystywany również w utworach takich jak *Makbet* autorstwa Williama Szekspira, *Proces* Franza Kafki czy *Antygona* Sofoklesa. Dotyczy to również literatury współczesnej. Przykładem na potwierdzenie tej tezy będzie świat przedstawiony w powieści Margaret Atwood *Opowieści pod ręcznej*, w której to główna bohaterka Freda ma możliwość opuszczenia domu komendanta wyłącznie raz dziennie. Jej wolność została ograniczona również poprzez zakaz czytania książek oraz przymusowe oddanie się komendantowi raz w miesiącu. Również w powieści *Rok 1984* autorstwa George’a Orwella został ukazany świat, w którym prawa jednostki są ograniczone do minimum, a władza totalitarna sięga po takie narzędzia, jak między innymi zastraszanie i inwigilowanie obywateli.

2. Pojęcie władzy

Do zdefiniowania pojęcia „władza” posłuży mi *Słownik Języka Polskiego PWN*. Wyrażenia ściśle związane z owym terminem to między innymi władza dyskrecyjna, władza państwowa, władza opiekuńcza, elita władzy, organy władzy¹. Warto zauważyć, że wszystkie przytoczone określenia łączą się z treścią prezentowanego utworu.

Definicja pojęcia władzy w *Słowniku Języka Polskiego PWN* jest obszerna i opisana jako: „prawo rządzenia państwem; też: rządzenie członkami rodziny, instytucji, stowarzyszeń”, „instytucje, organy rządzące; też: osoby rządzące”, „zdolność poruszania częściami własnego ciała”, „oddziaływanie na kogoś”². W przypadku utworu *Bum* zastosowanie znajdują przede wszystkim pierwsze dwie definicje. Wynika to głównie z cech charakterystycznych głównego bohatera oraz panujących i wprowadzanych w domu zasad. Jego pragnienie panowania nad światem, a także nienawiść do innych są na tyle zauważalne, że jawią się jako

¹ Władza, <https://sjp.pwn.pl/sjp/szukaj/wladza> [dostęp: 27.11.2023].

² Tamże.

chęć całkowitego zniszczenia jednostki oraz wprowadzenia rządów totalitarnych, o czym świadczą przytoczone poniżej słowa:

Jak tylko dorosnę, zrobię porządek z tą całą zagraniczną szarlatanerią napuszczaną na nasz kraj, by zastraszać naszych pełnych nadziei przyszłych rodziców. Pociągnę tych samozwańczych lekarzy do odpowiedzialności i stracą prawo do wykonywania zawodu, co więcej, pod sąd ich doprowadzę i pójdą siedzieć, wspólnymi siłami zrzucimy ich z mostów do naszych pięknych słynnych rzek, pozbędziemy się ich, w jedności siła. Konowały pieprzone. Jakies pytania? (von Mayenburg 2022, 469–470)

Ralf Bum nie liczy się z opinią innych, dla niego najważniejsze jest sprawowanie władzy. Oprócz egoizmu wykazuje także cechy narcystyczne, czego świadkami jesteśmy w trakcie oglądania spektaklu oraz czytania dramatu. Taki mechanizm opisywał Zygmunt Freund w swoim dziele pt. *Wstęp do psychoanalizy*. Twierdził, że „narcyzm jest to dopełnienie egoizmu przez *libido* (...). Egoizm będzie wtedy uważał, aby dążenie, skierowane ku przedmiotowi, nie przyniosło szkody jaźni” (por. Freud 2010, 272).

3. Problematyka utworu

Głównym tematem poruszonym w utworze Mariusa von Mayenburga jest chęć sprawowania władzy przez Ralfa Buma. Napisanie dramatu było reakcją na politykę prezentowaną między innymi przez Trumpa, Erdogana, Putina, Kaczyńskiego³. Chęć znalezienia prostego rozwiązania skomplikowanych problemów ma być receptą na spokojne życie obywateli, a postać przywódcy ma wyznaczać obywatelom drogę ich postępowania. Podobne wartości do tych głoszonych przez wyżej wymienionych polityków, wyznaje tytułowy bohater, który już w łonie matki postanawia unicestwić rywalkę – swoją siostrę, która mogłaby przeszkodzić mu w realizowaniu własnej wizji świata. Utwór von Mayenburga jest wyrazem tego, co obecnie jest zauważalne w społeczeństwie – pragnienia bycia sensacją, tęsknoty za przebojowymi mężczyznami, przywódcami i silnymi charakterami, którzy w nierealny sposób byłiby w stanie naprawić wszystkie dotychczasowe błędy, popełnione przez poprzedników. Dzieło Mayenburga to także sposób, aby zwrócić uwagę na kwestie, takie jak „rozczarowanie neoliberalnymi zasadami wolnego rynku, konsumpcjonizm oraz kryzys rodziny jako podstawy dla określenia własnej tożsamości.” (Prykowska-Michalak 2014, 229).

Niezwykle radykalne podejście Buma, przejawiające się np. w chęci ograniczenia roli kobiet w społeczeństwie jest sygnałem ostrzegawczym, który autor

³ Po Tru(m)pie do celu. Spektakl o mechanizmach władzy w Teatrze Nowym w Łodzi, <https://lodz.wyborcza.pl/lodz/7,35136,25476059,po-tru-m-pie-do-celu-spektakl-o-mechanizmach-wladzy-w-teatrze.html> [dostęp: 29.11.2023].

kieruje w stronę czytelników. *Bum* to dramat, który jest przestrożą przed rządami absolutnymi, pełnymi ograniczeń i nienawiści wobec niektórych grup społecznych. To także symbol władzy pozwalającej na przemoc oraz gwałt, o czym świadczą słowa wypowiediane przez Ralfa Buma: „(...) gdzie byśmy byli dzisiaj bez przemocy wobec kobiet? (...) ani tu, ani nigdzie indziej, nas by zwyczajnie nie było, nie istnielibyśmy, chyba że ktoś z państwa może zagwarantować, że żaden z jego przodków nie został splodzony w wyniku gwałtu? (...) Przemoc wobec kobiet zaliczana jest u nas do radosnej tradycji oraz stanowi zbyt ważną część folkloru, byśmy się tego pozbyli.” (von Mayenburg 2022, 486).

4. Ralf Bum jako człowiek władzy

Niewątpliwie nie można zaprzeczyć, że główny bohater to człowiek, który potrzebuje rozgłosu i sławy, aby funkcjonować w społeczeństwie. Po kilkukrotnym wymierzeniu do publiczności z pistoletu na początku spektaklu, postanawia się przedstawić i wyjaśnić pochodzenie swojego nazwiska: „Bum. Rymuje się z rum, ale żeby było zabawnie, to germańskie nazwisko i pochodzi z niemieckiego Ruhm. Długie uu, ruuum. Pewnie kiedyś przy „er” jakiś napalony idiota zrobił z fallicznej kreski krąglego cyca i tak z R powstało B. W każdym razie Ruhm – Bum. Ruhm to po naszymu sława (...)” (von Mayenburg 2022, 457). Ralf Bum wykazuje zaborcze zachowania jeszcze przed przyjściem na świat.

Dusi swoją siostrę jeszcze w łonie matki:

„DR BAUER Proszę państwa, trzeba natychmiast wyciągnąć tę bestię, zanim będzie za późno.
VICKY Bestię?

MECHTHILD Szanowny synek właśnie dusi swoją siostrę bliźniaczkę.

DOMINIK Co?

MECHTHILD (zakładając wenflon) Dusi swoją siostrę. Oburącz.” (von Mayenburg 2022, 463–464).

To wydarzenie na tyle szokuje pracowników ochrony zdrowia, że Ralf Bum zdobywa rozgłos, a jego narodziny stają się wydarzeniem medialnym. Już jako kilkuletni młodzieniec tryska mizoginizmem i testosteronem, co szokuje nie tylko jego rodziców, lecz także świadków prowokowanych przez niego zdarzeń. Niszczy wszystkie relacje, a w przypadku braku poparcia względem swojego zachowania wykazuje nienawiść, której w żaden sposób nie ukrywa. Własną matkę traktuje jak inkubator, którego zadaniem było sprowadzenie go na świat, a jakiegokolwiek niepowodzenia tłumaczy brakiem kompetencji innych udając bezbronne i niewinne dziecko. Gdy Ralf spędza czas na placu zabaw z kolegą Leonem, za wszelką cenę stara się mu dokuczyć: okłada jego głowę pięściami, sypie piaskiem w twarz. Matka Ralfa komentuje całe zdarzenie w sposób nieoczekiwany: „Moim zdaniem to dobrze, że Ralfi umie postawić na swoim. Nie trzeba się o niego mar-

twić, da sobie radę w życiu” (von Mayenburg 2022, 474). Gdy Leon próbuje się odegrać, Ralf skarży się rodzicom, w wyniku czego na Leona spada fala krytyki.

Nie tylko w stosunku do znajomych Ralf zachowuje się nieodpowiednio. Ublizanie i krytykowanie rodziców nie jest rzadkością. obraża ich, określa mianem *meneli*, a gdy nie dostaje mleka, na które ma ochotę, wypowiada w stronę swojego ojca słowa: „Durna pało, ja chcę tłuste! Tłuste, tłuste!” (von Mayenburg 2022, 476).

Sąsiadka Uschi to kolejna bohaterka, która musi podporządkować się Ralfowi Bumowi. Jako ofiara przemocy, bita przez męża, znajduje schronienie w domu państwa Bum. Już od samego początku nienawiść Ralfa skierowana w stronę sąsiadki jest mocno wyczuwalna. Nie toleruje jej obecności w swoim domu, pokazuje, że jako gość ma za zadanie spełniać jego zachcianki i na każdym kroku mu usługiwać:

„RALF (...) to nie jest sztuka o niej, tylko o mnie, a Uschi, skoro już tu jesteś, przynieś mi jeden bio kefir śmietankowy Schustera brzaskwinia marakuja ekstra łagodny smak.

USCHI Nie znam.

RALF Nie musisz go znać, po prostu idź i przynieś.

USCHI Jak mam go znaleźć, kiedy nie wiem, czego szukam?

RALF Szukasz bio kefiru śmietankowego Schustera, nosz kurwa, tak cię trzepał, że ci cały rozum ze łba wytrzepał? Kefir!

USCHI Pierwsze słyszę. To się je?

RALF Nie, to się kładzie na facjatę. Jasne, że się to je, głupia babo. Jak chcesz tu mieszkać, musisz się przynajmniej wyuczyć na pamięć podstawowych artykułów spożywczych z naszej lodówki.” (von Mayenburg 2022, 482–483).

Kolejnym zachowaniem, które jest przykładem manifestacji władzy przez Ralfa Buma jest jego stosunek do własnej opiekunki, Gwendoliny. Nie traktuje jej z szacunkiem należnym osobie, której zadaniem jest sprawowanie nad nim opieki. Mimo iż ma dopiero kilka lat, traktuje ją jak obiekt seksualny. W czasie zabawy w Indian, Gwendolina ma zasłonięte oczy i jest przywiązana do krzesła. W tym czasie Ralf wymierza do niej z łuku, a po chwili łapie za dekolt i krocze. Kiedy do rodziców dociera, co zrobił ich syn, Ralf usprawiedliwia się tym, że jego zachowanie jest „niewinne, bo wynika z ciekawości i potrzeby zbierania doświadczeń” (von Mayenburg 2022, 492–493). W następnych scenach da się zauważyć kolejne przejawy agresji i chęć sprawowania władzy przez Ralfa Buma. Nie udaje on jednak osoby, którą nie jest i otwarcie przyznaje się do swoich poglądów, w wyniku czego postanawia startować w wyborach na Pana Uniwersum:

(...) a tego, co myślę naprawdę, nie wolno mi powiedzieć, bo przecież wtedy od razu jestem radykalnie reakcyjnym potworem totalitarnym, a dlaczego? Dlatego że moje prawdziwe poglądy są wstrętne i cały przytulny świat inteligentów dostaje mdłości od tego (...) i może już wreszcie nastał czas, żeby wyjść i samemu włożyć sobie koronę na mój piękny zatwardziały łeb, może sam siebie ukoronuję jako Pana Uniwersum, a jeśli moja skrywana istota okaże się jakąś garbatą, śmierdzącą i kulawą kreaturą, to trudno, będziecie musieli z tym żyć. (...) przykro mi, mam (...) twój syn pozbawia cię tronu i zatrzaskuje za tobą drzwi, twój syn wymazuje ciebie i pamięć o tobie, tak jakby nigdy cię nie było, proszę państwa, prezentujemy: Ralfa Buma. Rozpoczynamy kampanię wyborczą (von Mayenburg 2022, 523–524).

Na uwagę zasługuje jednak scena finałowa dramatu, w której to Ralf mimo próśb rodziców postanawia do końca walczyć o wygraną w wyborach. Nie zraża go sondaż, w którym przegrywa 49% do 51% z własną matką. Stale jest uzbrojony, posiada broń, której będzie mógł w razie potrzeby użyć. W ostatniej chwili udaje się zatrzymać zapędy Ralfa Buma. Dzieje się tak za sprawą Dr Bauer (obecnej przy porodzie bohatera), która niespodziewanie wchodzi do domu Państwa Bum i wymierza strzał prosto w czoło Ralfa. Całe wydarzenie wywołuje żałobę. Wyjątkiem jest Dr Bauer, która w swoim monologu podsumowuje imperialne zapędy mężczyzn w drodze do władzy:

Mężczyźni zabijają kobiety. Mężczyźni gwałcą kobiety. Mężczyźni zabijają innych mężczyzn, dzieci, ale najchętniej zabijają kobiety. (...) mężczyźni są panami życia i śmierci, że to oni posiadają kontrolę, a kobiety nie (...). Dlaczego nikt nie próbuje zatrzymać tego chronicznego męskiego szału zabijania, tej notorycznej krwawej rzezi, która doprowadza całą naszą planetę do zagłady? Dlaczego mężczyznom nie wstrzykuje się obowiązkowo gonadoliberyny? (...) Wystarczyłoby na parę lat wyłączyć hormonalnie mężczyzn na całym świecie, żeby zrobić porządek z najważniejszymi problemami ludzkości, bo one ostatecznie wszystkie sprowadzają się do jednego: zbyt wielu mężczyzn z za wysokim testosteronem posiada za dużo władzy, co skutkuje przeludnieniem, nierównością społeczną, wojnami, katastrofami klimatycznymi, fundamentalizmami religijnymi, kryzysami gospodarczymi, krachem finansowym, przestępczością. Wyobraźcie sobie świat, który na pięć lat idzie na odwyk od tej trucizny, tylko pięć lat rozsądnego poziomu testosteronu, pięć lat wakacji od całego tego koszmaru (...) (von Mayenburg 2022, 532–533).

Zakończenie sztuki, a zarazem dramatu może być zaskoczeniem dla widza i czytelnika. Śmierć Ralfa Buma, nawet mimo jego charakteru, wywołuje smutek i rozpacz w pozostałych bohaterach, ale uświadamia też, że mechanizmy, którymi się kierował, nie były nacechowane pozytywnie. Zadaniem Ralfa Buma było sprawowanie władzy totalnej, w której zdanie jednostki nie jest brane pod uwagę.

BIBLIOGRAFIA

- Adamczewska I., *Po Tru(m)pie do celu. Spektakl o mechanizmach władzy w Teatrze Nowym w Łodzi*, <https://lodz.wyborcza.pl/lodz/7,35136,25476059,po-tru-m-pie-do-celu-spektakl-o-mechanizmach-wladzy-w-teatrze.html> [dostęp: 29.11.2023].
- Bum*, <https://www.adit.art.pl/sztuki/bum>
- Freud Z. (2010), *Wstęp do psychoanalizy*. Kęty: Wydawnictwo Marek Derewiecki.
- Mayenburg, M. von (2022), *Bum*. W: *Eldorada*, Agencja Dramatu i Teatru AdiT, Warszawa, s. 455–538.
- Prykowska-Michalak K. (2014), *Wizerunki postaci kobiecych i męskich w teatrze współczesnym – przykłady (anty)stereotypów*. W: *Edukacja antydyskryminacyjna. Praktyczny przewodnik dla oświaty*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 219–241.
- Szymańska E. (2011), *Recepcja dramatów Mariusa von Mayenburga na scenach polskich*. W: *Człowiek, przestrzeń, czas w twórczości Tankreda Dorsta: o interdyscyplinarnych i transkulturowych aspektach współczesnego teatru*, Szczecin, s. 103–112.